

קיץ והבל

יצירתו, הורתו ולידתו של קיץ, מבטאים ראשוניות, מעייניות, חדוות-יצירה. וכן שמו: "קניתי איש את ה'" (בראשית ד', א) - השמחה שבעשייה ושבחשתתפות עם א-לוהים במעשה בראשית (עפ"י קאסוטו, פירוש לבראשית, עמ' 135-133). זה הוטבע בתכונתו של קיץ - הרגשת האני, כישות בפני עצמה, העומדת מול הא-לוהים, כשותף לו בשכלול העולם. מכאן, קיץ הוא עובד-אדמה. החקלאי מעבד את הקרקע, עוקר סלעים ושוברם, מיישר הרים ובונה "טראסות", מסקל אבנים, זורע, משקה את הזרעים, קוצר את התבואה, דש, זורה, טוחן, לש ואופה לחם. ובתוך זה, דיאלוג עם א-לוהים, בשלב הקריטי: הציפייה לגשם בעתו. נקודה של תלות בא-לוהים בתוך רצף של פעילות אנושית, שנותנת לה אישור, קיום, וממילא - משמעות.

על פי המקרא, ולהבדיל עפ"י חוקרי ההיסטוריה, כל התפתחות התרבות האנושית נעה סביב נושא הכנת האוכל. עפ"י התורה, היצירה הראשונה של האדם, שהיא בית-אב לכל יצירה אנושית, היא הכנת הלחם. וכן הוא במסכת שבת פ"ז - מלאכות הכנת הלחם, מזריעה ועד אפיה, הן בתי-אב ליצירה והתפתחות - האסורות בשבת.

לעומתו, הבל - כבר פגה ההתפעלות של חוה ואדם מהיצירתיות, הם מרגישים ביטול ואפסיות האדם: "מה אנו, מה חיינו, מה כוחנו, מה מעשינו", "הכל הבל" (קהלת א', א).

מתוך עמידה מול האין-סוף, חש לפתע האדם, שיצירתו היא הבל, אין לה משמעות ותוקף. היא חולפת, חסרת זהות, מתפוגגת בהווה האלוקית העצומה ממנה לאין שעור. והרי, מעשה האדם, הריהו כ"מסייע שאין בו ממש" (כמאמר הבעש"ט, בכש"ט קצ"ג).

וכן הבל עצמו - אינו יוצר, אלא מתבטל אל המציאות, אל הטבע. רועה צאן, תפקידו להנהיג את הצאן לעשות את הטבעי לו - לחפש אוכל. וכמו שהכבשים יונקים מזונם מן הטבע, כן הבל, ניזון מהכבשים עצמם, ללא השקעת מאמץ ועיבוד יתירים: חולב אותם ושותה, מפשיט את צמרם ולובש, שוחט אותם ואוכל.

קיץ והבל מתנגשים, כי הם מבטלים במהותם זה את זה. הבל מהביל את כל עשייתו וקנייניו של קיץ. אך עבור קיץ, שהיצירה היא כל מקור חיותו וששונו, גישתו של הבל משמעה איפוס ערך חיו. אם תתאדה יצירתו, תתפוגג כל ישותו העצמאית, וכיון שהוא אינו יכול לתפוס את קיומו אחרת, באופן לא-אוטונומי, משמעות הדבר מבחינתו היא מוות. הבל מאיים ומפחיד, באופן העמוק ביותר האפשרי. הבל הוא שטני. ומאידך - מזווית ראייתו של קיץ - הבל כלל לא קיים. הוא מין בטלן, עלוקה, "פראזיט", אחד שתופס טרמפ על העולם, מנצל את הטבע, אך אינו פרודוקטיבי, לא קונסטרוקטיבי. הוא אינו מצדיק את קיומו, ואינו זכאי לכלום. הוא איננו כלום.

קיץ הוא הראשון שחש בצורך להודות לא-לוהים, ולהקריב לפניו ממעשה ידיו. חש בצורך להתקרב לא-לוהים. בגלל המרחק שיש לו ממנו, חי הוא במתח שבין האלוקי והאנושי. רק כשיש לך משהו משלך, אתה יכול לוותר עליו, ולתת אותו כמתנת תודה. תודעת קיץ היא תודעה של שותפות עם הבורא, אני עשיתי את שלי, אתה עשית את שלך, הרי החלק שלך.

הבל עוקב את אחיו, ומחקה אותו. הרצון להתקרב ע"י קרבן לא יכול היה להתעורר אצלו באופן מקורי, כיון שהוא אינו חש נפרד מהאל. גם לא חש צורך לתת משהו משלו, כי אין לו משלו. אך משהוא רואה את מעשה אחיו, מעורר הדבר את מודעותו לתלות בא-לוהים, ורגשות ההודיה גואים, אך כמובן באופן שונה לגמרי, חריף הרבה יותר, טוטלי. לא חוויה של שותפות ושל התחלקות, אלא הודעה, והכרזה, שהכל שלך, ומידך נתנו לך. ולכן הוא מגיש את המובחר ביותר. זוהי גישה גבוהה יותר, מזוקקת יותר, ולכן מתקבל הקורבן. נדחה קורבנו של קיץ - א-לוהים אינו שותף, הוא ריבון. ולמידה זו של ענוה עוד לא הגיע קיץ. קשה ליצור מתוך ענוה. יצירתיות, באופן ראשוני רוויה בתחושת קיום עצמאי, ברצון לעוצמה, באגו גדול. והענין האלוקי אינו יכול להתחבר לדבר כזה, "אין אני והוא יכולים לדור במחיצה אחת".

קין והבל

בעקבות רצח הבל, גם האדמה מואסת בקין. האדמה, מקור היצירה שלו. קין מאבד את היכולת לשכלל את הטבע, כי הוא שבר את הכלים. הוא הופך לנע ונד, תלוש. מה שבשביל הבל היה אורח חיים, הוא העונש של קין. אומר א-לוהים לקין: עכשיו תדע, שגם כח היצירה עצמו - ממני הוא.

היצירתיות מעתה כבר אינה יכולה לפעול על הטבע, מתוך חיבור אליו, והופכת למנותקת ומנוכרת, אל-טבעית:

קין בונה עיר.

העירוניות: הרצון להתבצר בפני הטבע, שנובע מפחד מפניו. האדם מתבצר בתוך עצמו, מעמיק את האוטונומיה שלו. הוא בורא לעצמו עולם. ובעולם זה הוא האלוהים. במובן מסוים, זהו מימוש של חזונו של א-לוהים בבראית אדם, "נעשה אדם בצלמנו" (בראשית א', כו).

מתוך ניכור אל האדמה, מתחילים - בניו של קין - לעבד אותה בעזרת כלים נוקשים. העבודה מולידה בעקבותיה צורך בייצור כלים כאלה, וכך מתפתחת הטכנולוגיה. מתגלה המתכת עם כל סגולותיה. מתגלה גם היכולת להרוג בקלות, ע"י פציעה באמצעות כלי: "כי איש הרגתי לפצע" (בראשית ד', כג; עפ"י פירוש קאסוטו, עיי"ש).

ונחשף רובד נוסף בעירוניות: הניכור לאדם. אולם גם הצדדים היפים שבתרבות מתחילים להופיע - כלי הנגינה הראשונים, ועמם מתפתח החוש המוסיקלי.

ההתפתחות האנושית, שכלולו ועידונו של האדם, קשורים ישירות להתרחקות מהא-לוהים, מהאדמה, וגם מעצמיותו של האדם. בלי רציחתו של הבל, נוצר הרושם, לא היה קין יכול לבוא לידי ביטוי, ולא היתה נוצרת תרבות.

היסוד ההבלי יחזור לעולם יותר מאוחר, לקשר מחדש את האדם אל הטבע. וכך בגלים, פעם רוח קין גוברת בעולם, ופעם רוחו של הבל.

מבחינת הרצון האלוקי, היו קין והבל צריכים להתחבר ולפעול מתוך שיתוף פעולה, כשכל אחד מכיר בערכו של השני. מה שאומר, שהבל צריך היה להודות בצורך לתיקון ושכלול הטבע, וביסוד ההתפתחות הבלתי-פוסקת. לצורך בחריגה, ליציאה מתוך השלווה, ולחדווה של יצירה. וקין מבחינתו צריך היה לפעול מתוך הכרת הבליות יצירתו, עד כמה באמת לא כ"כ חשובה היצירה עצמה - מה שנוצר, אלא **עצם התנועה היצירתית**. ליצור מתוך התבטלות וענוה, זוהי התביעה שנתבעה מקין, וחוזרת ונתבעת מממשיכי דרכו בכל הדורות. "הלא אם תיטיב שאת", ואם לא - "לפתח חטאת רובץ" (בראשית ד', ז).

כנגדם בישראל, שני כוחות: משה, ור' עקיבא. וכן הוא בשער הגלגולים למהרח"ו - משה שורשו בהבל (וכן ר' אליעזר), ור' עקיבא בקין. משה הוא המתבטל, "ונחננו מה", אספקלריא המאירה, "בכל ביתי נאמן הוא" (במדבר י"ב, ז). הוא אינו יוצר אלא "מחוקק", מעביר את התורה מהשמים ארצה, ללא הוספה מדלילה.

ור' עקיבא, דורש תלי תלים של הלכות על כל קוץ וקוץ. תכונת ה**דרישה**, שלא היתה קיימת (לפחות לא באופן דומיננטי) אצל משה, יסודה חיפוש. אני **מחפש** משהו בתוך הכתוב. זוהי כבר לא קריאה פשוטה ותמימה, אלא פעילה, יוצרת, המודעת לפער שבין ה"אני" לכתוב. עפ"י המדרש, לא היתה התחלת לימודו של ר' עקיבא פשוטה. היה בה מאמץ וקשיים אדירים. ר' עקיבא מתואר בלימודו כמי שיכול לעקור הר שלם, אבן אבן (-תיאור חקלאי!), ולהעבירו למקום חדש. לעצב את המציאות עפ"י הרצון האנושי. כקין.

אצלם התנועה מתהפכת: קודם משה, אח"כ ר' עקיבא. ומשה **מקבל** את ר' עקיבא, עד כדי האמירה: "יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי?" (מנחות כט, ע"ב). כאן חלשה דעתו של משה

גולות ו

מפני ר' עקיבא, היפך מקין והבל. ר' עקיבא, מצדו, נבנה על גבי תורת משה, מפרש אותה: "אמרו לו תלמידיו: רבי מנין לך? אמר להן: הלכה למשה מסיני" (שם).

בין משה לר' עקיבא כבר יש תיקון וחיבור: "נתיישבה דעתו" (שם). הזדככו כבר חלקי הנשמות, נשמת קין מתגלה מלאת ענווה וביטול היש. גם בגלגול העם-ארצי שלו, שבו היה ר' עקיבא שונא תלמידי חכמים, גלגול שהוא שריד אחרון לאיבת קין להבל (תי"ח הוא ניצוץ משה), מבחינה טבעית פשוטה היה כבר כלול בו הצד ההבלי, בהיותו רועה-צאן (עי' כתובות סב, ע"ב). ומכאן סוד השמחה כשסורקים את בשרו: "ובכל נפשך לא הוה בדיקה לי וכדון דמטת..." (עי' ירושלמי ברכות פ"ט הל' ה') - שיודע שעתה נתבסס לגמרי, ביכולתו למסור את נפשו לה' בפועל ממש, בלי שום נדנדוד צער. ולמשה, שלא יכול היה להבין זאת מתוך עולמו, שלא היה שייך זה לתיקונו, נאמר: "שתוק, כך עלה במחשבה לפני" (מנחות כט ע"ב).